

Танасюк І.М.

Орленко О.М.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Загальна ситуація у вітчизняній економіці сьогодні характеризується послабленням науково-технічного, технологічного, кадрового потенціалу, скороченням досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку, що призводить до зниження конкурентоспроможності національних промислових підприємств. Оцінюючи сучасні конкурентні можливості економіки України, необхідно брати до уваги високу енерго-, матеріало-, і трудомісткість більшості видів продукції, яка виробляється, що підвищує витрати виробництва та погіршує конкурентні позиції вітчизняних товарів на світових ринках. Внаслідок цього, нарощування національних конкурентних переваг має бути нерозривно пов'язане з вибором таких пріоритетів перспективного розвитку українських підприємств, які дозволять досягати не короткострокових, а довготривалих результатів. У зв'язку з цим єдиною альтернативою для досягнення необхідного рівня та якості конкурентоспроможності є інтенсифікація темпів зростання продуктивності праці та наближення її рівня до значень світових лідерів. За таких умов дослідження та виявлення найбільш ефективних заходів, спрямованих на підвищення продуктивності праці діючих українських підприємств, набувають особливої актуальності і значущості.

Зв'язок продуктивності праці та конкурентоспроможності останнім часом стає все більш очевидним. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою доводить, що кошти, які витрачаються на пошук і реалізацію резервів зростання продуктивності праці, згодом багаторазово окупаються зниженням виробничих і невиробничих витрат, зростанням прибутку, успіхами в конкурентній ринковій боротьбі. Саме такий напрямок свого подальшого розвитку мають брати за основу національні підприємства.

Систематизація та аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників показали, що до теперішнього часу проблема розробки методологічного інструментарію забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів ринку на основі зростання продуктивності сукупної праці залишається невирішеною. Існування великої кількості наукових розробок з питань продуктивності праці залишає відкритою проблему впливу продуктивності праці на посилення конкурентних позицій вітчизняних підприємств як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. Необхідне подальше комплексне дослідження, що припускає як теоретичний аналіз, так і емпіричні оцінки стану продуктивності праці та

конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах постіндустріальних трансформацій економіки. Має місце потреба в розробці основних теоретичних, методичних і практичних пропозицій і рекомендацій в цих питаннях.

Загальноприйнятого визначення конкурентоспроможності досі не існує. Можна зустріти різноманітні підходи до визначення даної категорії, як на національному, так і мезо- та мікрорівні. У Звіті про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму конкурентоспроможність країни визначається, як "набір інститутів, політики, а також факторів, які визначають рівень продуктивності країни". []

У щорічнику світової конкурентоспроможності IMD конкурентоспроможність визначається в більш широкому сенсі: "яким чином економіка керує сукупністю її ресурсів і компетенцій для підвищення добробуту її населення." *Competitiveness, Innovation and Productivity: Clearing up the Confusion* Robert D. Atkinson August 2013 [2, с.2]

Основоположнику сучасної парадигми конкурентоспроможності Майклу Портеру належить наступне трактування: «Конкурентоспроможність на національному рівні - це постійне підтримання продуктивності праці на більш високому, ніж у конкурентів, рівні, використовуючи безперервний процес винаходу і впровадження інновацій». [Грейсон Джексон К. младший, О'Делл Карл. *Американский менеджмент на пороге XXI века*]

Безумовно, роль продуктивності праці в забезпеченні конкурентних позицій країн дуже значна. Адже як відзначав голова ради директорів корпорації "Хьюлетт -Паккард", який очолював президентську комісію: "основою зростання американської конкурентоспроможності є випереджаюче, порівняно з нашими головними торговельними партнерами, зростання продуктивності праці". [Грейсон Джексон К. младший, О'Делл Карл. *Американский менеджмент на пороге XXI века* <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2006/03/pdf/baily.pdf>]

Грейсон Джексон К. младший, О'Делл Карл зауважував, що "продуктивність праці в більшій мірі, ніж будь-який інший показник, визначає матеріальний добробут всієї нації і є в довгостроковій перспективі найкращим орієнтиром у визначенні ефективності економіки, як на макро-, так і мікрорівні". [Грейсон Джексон К. младший, О'Делл Карл. *Американский менеджмент на пороге XXI века*]

На думку видатного менеджера Пітера Друкера, "єдиний спосіб домогтися конкурентної переваги - робити продуктивними людські ресурси". І це не залежить від того, стосується це бізнесу, державного органу або некомерційної організації. ". [с. 48 Друкер, Питер, Ф., Макьярелло, Джозеф А. *Менеджмент.: Пер. с англ. — М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2010. — 704 с.:ил. — Парал. тит. англ*]

З точки зору Ємец Е. В., "управління продуктивністю праці, а також її зростання, не є самоціллю, але необхідне для підвищення ефективності роботи підприємства, його конкурентоспроможності та максимізації прибутку без додаткового збільшення обсягу продажів". [*Э.В. Емец Управление производительностью труда – основа конкурентоспособной промышленности* http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/11_2009/10.pdf]

Ми цілком поділяємо дану думку, оскільки випереджаюче значення продуктивності праці, порівняно з конкурентами, дозволяє економніше використовувати ресурси, тим самим зменшуючи витратність виробництва та надає змогу спрямовувати заощадженні кошти на подальший розвиток виробництва. Таким чином, можна констатувати про щільний взаємозв'язок продуктивності праці та конкурентоспроможності. До того ж ці дві категорії взаємозалежні і взаємо обумовлюють одна одну. Підвищення продуктивності праці є основним способом утримання конкурентоспроможних позицій підприємством. У свою чергу, посилення конкуренція стимулює підприємства до постійного пошуку резервів до підвищення рівня своєї продуктивності праці. Окрім цього, важливість і необхідність концентрації уваги на питанні зростання продуктивності праці полягає в тому, що по суті, кожен раз, коли компанія піднімає продуктивність праці, вона створює додаткову вартість, яку в подальшому можна розподілити між споживачами (у вигляді продуктів кращої якості або за більш низькими цінами), співробітниками (у вигляді більш високих зарплат) або власниками чи інвесторами (у вигляді прибутку для реінвестування). Тобто збільшення продуктивності праці є одним з найголовніших резервів забезпечення поліпшення не лише економічних показників, але й соціальних.

Якщо аналізувати рівень продуктивності праці на вітчизняних підприємствах відповідно до щорічного звіту, який розробляється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), Корнельським університетом і міжнародною бізнес-школою INSEAD - Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index) - за показником темпу зростання продуктивності праці (темпи зростання ВВП за паритетом купівельної спроможності в доларах США в розрахунку на 1 зайнятого) Україна в 2016 році зайняла 96 місце серед 128 можливих.[] В результаті чого наша країна опинилася в категорії країн з доходом населення, нижче середнього [2]. За даними незалежної глобальної дослідницької організації - The Conference Board - в 2016 році рівень продуктивності праці в нашій країні склав 16,9% від рівня США [3].

Як відмічає Балабанюк Ж. [Економіка непродуктивної праці: як почати працювати і заробляти в Україні <http://uainfo.org/blognews/1478681441-ekonomika-neproduktivnoyi-pratsi-yak-pochati-pratsyuvati-i-zaroblyati.html>], якщо взяти показник ВВП у розрахунку на одну відпрацьовану годину (the GDP per capita of nations and divided that by the number of hours worked per person), то з 63 аналізованих країн Україна займає 56-е місце і виробляє \$4,78 на годину. На такому ж рівні знаходяться: Китай (\$5,15), Вірменія (\$4,48), Таїланд (\$4,41), Індонезія (\$3,97), Шрі Ланка (\$3,84), Пакистан (\$1,53).

Якщо подивитися на 10 найпродуктивніших економік світу, то можна побачити, що перше місце за цим показником посідає Люксембург (\$181,10), друге – Норвегія (\$142,17), третє – Швейцарія (\$96,22). За ними йдуть Австралія (\$75,24), Бельгія (\$73,49), Нідерланди (\$71,70), Франція (\$69,87), Німеччина (\$68, 89), Ірландія (\$67,43), Фінляндія (\$65,42). США з показником

\$64,78 за годину займають 14-е місце, Канада (\$60,48) – 16-е, Великобританія (\$52,93) – 18-е, Росія (\$14,45) – 44 місце.

Загальна динаміка рівня продуктивності праці в Україні за останні 16 років представлені на рис.1.

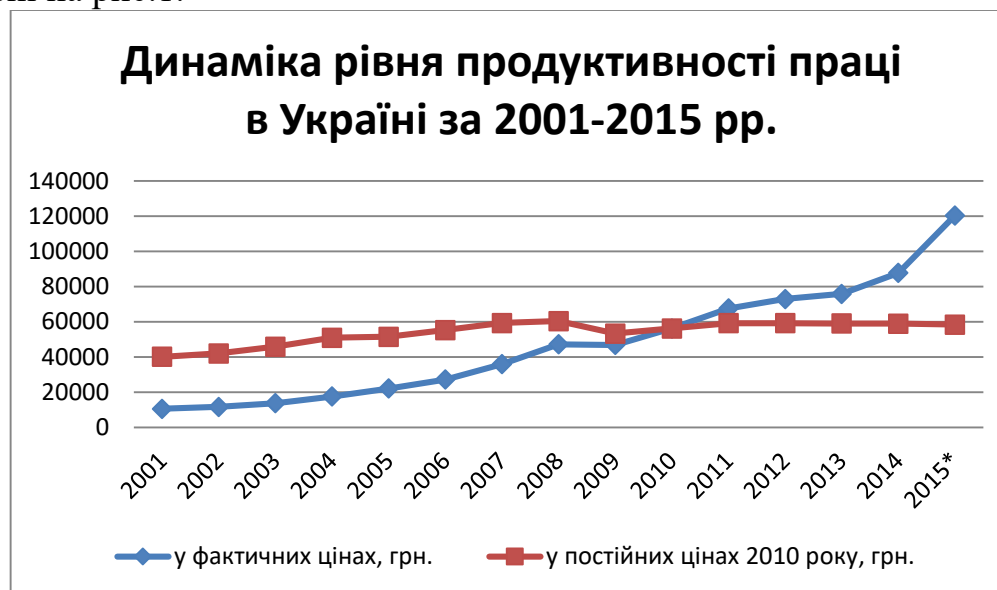

Рис. 1. Динаміка рівня продуктивності праці в Україні за 2001-2015рр.

* – Попередні дані (Починаючи з 2010 року дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя; з 2014 року - також без частини зони проведення АТО)

добавить 2016 год

Джерело [Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку.] Продуктивність праці та продуктивність капіталу отчет о ПТ на макроуровне в статті в монографі. [01.02.2017](http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d5f5b5a2-7689-488d-afab-6420bb349679&title=ProduktivnistPratsiTaProduktivnistKapitaluU2015-Rotsi) | 10:00 | Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування

Згідно аналітичного матеріалу, опублікованому на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі у 2015 році продуктивність праці (у фактичних цінах) одного зайнятого в Україні становила 120,4 тисячі гривень. Порівняно з попереднім роком спостерігалось падіння продуктивності праці на одного зайнятого в 2015 році на 1%» []. Якщо порівнювати динаміку даного показника у постійних цінах 2010 року, то можна побачити з графіка, що загалом рівень продуктивності праці в Україні протягом останніх 10 років майже не змінювався. Таким чином, проблема низької продуктивності праці є вкрай актуальною в сучасних умовах розвитку економіки в Україні.

На наш погляд, низький рівень продуктивності праці призвів до того, що значення показника глобального індексу конкурентоспроможності нашої країни також суттєво не змінювався протягом 2010-2016 рр., а відповідно до даних 2016/2017 рр. навіть погіршився (Табл.1).

Таблиця1.

Значення показника глобального індексу конкурентоспроможності та індексу конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу за 2010-2017рр.

Складові індексу глобальної конкурентоспроможності	2010-2011		2011-2012		2012-2013		2013-2014		2014-2015		2015-2016		2016-2017	
	(139 країн)		(142 країн)		(144 країни)		(148 країн)		(144 країни)		(140 країн)		(138 країн)	
	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг
Конкурентоспроможність бізнесу	3,5	100	3,5	103	3,7	91	3,7	97	3,7	99	3,7	91	3,6	98,0
Інновації	3,1	63	3,1	74	3,2	71	3	93	3,2	81	3,4	54	3,4	52,0
Глобальний індекс конкурентоспроможності	4	89	4	82	4,1	73	4,1	84	4,1	76	4	79	4,0	85,0

Складено автором за даними []

За даними WEF у 2011-2012рр. наша країна за рівнем конкурентоспроможності займала 82 місце серед 142 країн, в 2012-2013рр. - 73, то в 2016-2017рр. - 85 місце серед 138 країн.

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що рівень продуктивності праці має безпосередній вплив на рівень розвитку та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, в тому числі і на світовому ринку. І істотних позитивних змін в питаннях поліпшення конкурентоспроможних позицій вітчизняного бізнесу можна досягти лише за рахунок збільшення значення продуктивності праці.

Очевидним є те, що економіка України має в своєму розпорядженні величезні можливості підвищення продуктивності праці, проте реалізація цього потенціалу можлива лише при наявності необхідних умов, здатних посилити позитивний вплив факторів, стимулюючих зростання продуктивності праці.

На наш погляд, фактор як рушійна сила завжди діє в якихось конкретних умовах, які і будуть визначати силу та вагомість різноманітних факторів. Якщо змінюються умови, то кожний фактор може себе по-новому проявити, або посилити чи втратити свій вплив та важливість відносно показника продуктивності праці. До того ж аналіз діяльності сучасних вітчизняних підприємств демонструє суттєву зміну та збільшення кількості умов, під впливом яких відбувається динаміка продуктивності праці.

Як доцільно відмічено у Поторочин В.Д. [83], по-різному поєднуючись в кожній організаційно-господарській системі, внутрішні та зовнішні параметри формують практично неповторні, особливі умови функціонування підприємств. Причому, з розширенням впливу зовнішнього середовища збільшується число факторів-умов, що визначають «обличчя» організаційно-господарських систем. В результаті чого в сучасних обставинах (на етапі переходу до постіндустріального суспільства) індивідуальні відмінності навіть однотипних по суті організацій проявляються значно сильніше, ніж, наприклад, в індустріальну епоху.

Аналіз наукових праць також свідчить про відсутність одностайної думки вчених з приводу того, що саме розуміти під "умовою" взагалі та "умовою зростання продуктивності праці" зокрема. Згідно Академічного тлумачного словника 1970-1980 рр. термін «умова» має багато трактувань. Найбільш прийнятними для категорії продуктивність праці є наступні тлумачення [33]:

1) Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь.

2) Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь.

3) Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь.

Умови - це обставини, в яких здійснюється, протікає який-небудь процес; передумови, які визначають, обумовлюють здійснення якогось явища; вимоги, обов'язки, пропозиції однієї зі сторін по відношенню до іншої; явище, яке формує причину або створює можливість її дії, і цей зв'язок з наслідком обумовлений. [Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С.. Кримінологія: Курс лекцій. — К.: МАУП, 2002. — 295 с. — Бібліогр.: с. 288-289., 2002 - перейти к содержанию учебника]

На думку Труніна С. Н., умови зміни показника - це процеси і явища, що послаблюють або підсилюють дію того чи іншого фактора [35]. В даному випадку це обставини, в яких відбувається динаміка продуктивності праці.

На наш погляд, умова - це процеси, явища, обставини, в якій щось відбувається. Ці обставини можуть забезпечувати дію певних чинників, або взагалі роблять можливим або неможливим здійснення чого-небудь. Умови можуть активізувати чи навпаки пригнітити або змінити напрямок дії окремих факторів з позитивного на негативний або навпаки. Таким чином, на наш погляд, цікавим є визначення Бляхмана Л. С., який зауважує, що "продуктивність праці являє собою реально досягнуту в часі ефективність праці на основі сполучення об'єктивних і суб'єктивних умов виробництва". [у 52, хотя первоисточник Борщевский И.И., Трухов В.А. Производительность труда: методы анализа и прогнозирования. – Минск.: Наука и техника, 1988. – 141 с.]

В той же час Прокопенко О. О. [52] зазначає, що визначення Бляхмана Л. С. не дає повного уявлення про продуктивність праці, тому що на цю економічну категорію впливають не тільки умови виробництва, але і природні, організаційні та інші умови, а також соціальні, технологічні, економічні фактори. Тому він характеризує продуктивність праці, як «кількість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг в одиницю часу залежно від умов виробництва і організаційних, економічних, технічних, соціальних та інших факторів, що впливають на неї як глобально, так і локально».

Як зауважує Кіріченко О. В. [38], "любий фактор діє доти, поки зберігаються сприятливі умови. Отже, забезпечення постійного зростання продуктивності праці вимагає виявлення об'єктивно діючих стійких зв'язків між умовами, обумовленими факторами і рівнем продуктивності праці. Об'єктивна складність та імовірний характер виробничих систем обумовлює різноманіття та імовірний характер умов зростання продуктивності праці.

Оскільки процес виробництва на сучасному підприємстві відрізняється складними взаємозв'язками технічного, економічного, організаційного, природного і соціального порядку, то і умови підвищення продуктивності праці є багатоплановими, частина з яких може носити ймовірний характер.

На нашу думку, однією з найголовніших умов зміни продуктивності праці є глобалізація, які надають багато можливостей для подальшого та більш стрімкого розвитку вітчизняних підприємств. Глобалізація на сучасному етапі розвитку світової економіки вимагає від підприємств бути орієнтованими на зовнішній ринок, як у якості виробника експортної продукції, так і споживача імпортової продукції. З метою власного збалансованого соціально-економічного розвитку та підвищення рівня продуктивності праці, підприємства повинні намагатися брати участь в міжнародних економічних відносинах і міжнародному поділі праці. Це розширює для них список доступних джерел сировини та технологій, стимулює відкривати нові виробництва і освоювати ринки в інших країнах, швидко пристосовуючись до мінливих умов господарювання. Ефективне використання підприємствами наявних можливостей, які надають процеси глобалізації, дозволяє їм зміцнювати свої позиції, збільшувати прибуток, підвищувати продуктивність праці.

Однак необхідно зауважити, що глобалізація здатна стати стимулюючою умовою зростання рівня продуктивності праці лише, якщо до цього питання підходити раціонально та всебічно, шляхом забезпечення безперебійного впровадження інновацій в усі сфери діяльності господарюючого суб'єкту. Глобалізація може стати умовою для позитивної зміни продуктивності праці у випадку, якщо підприємство здатне організувати процес управління таким чином, щоб ефективно взаємодіяти з глобальними ринками, пристосуватися до постійних змін зовнішнього середовища та розглядати їх, у якості потенційних можливостей, а не як загрози та дестабілізатору їх діяльності. Так глобалізація змушує суб'єктів господарювання вітчизняної економіки пройти перевірку на відповідність різноманітним міжнародним стандартам, в тому числі і рівнятися на значення рівня продуктивності праці країн-лідерів. Будь-яка галузь чи підприємство можуть зазнати збитків, якщо їхня продуктивність праці не дорівнює або не перевищує позначок її внутрішніх чи/та іноземних конкурентів. До того ж багато залежить від того, наскільки швидко та ефективно здатні вітчизняні підприємства сприйняти та використати дані умови на свою користь з метою збільшення рівня продуктивності праці.

Глобалізація стимулює розвиток конкуренції, яка усуває бар'єри для входження нових підприємств і виходу з ринку нерентабельних підприємств, а також сприяє більш ефективному перерозподілу наявних ресурсів. Адже конкуренція спонукає підприємства знижувати витрати та підвищувати якість виробленої продукції за рахунок впровадження інновацій, тим самим підвищуючи рівень продуктивності праці. До того ж інтенсивне суперництво, яке має місце в одній галузі, поширюється на інші галузі, пов'язані з нею. Поява нових конкурентів з числа фірм, що діють в інших галузях, активізує загальноекономічну модернізацію шляхом стимулювання розмаїття напрямів

досліджень і розробок і створення умов для впровадження нових стратегій і навичок роботи на всіх залежних та взаємопов'язаних підприємствах та галузях. Тому що позитивний досвід зростання продуктивності праці на одних підприємствах поширюються уздовж її виробничого ланцюжка вперед, назад і в горизонтальному напрямку, тобто поступово може спостерігатися прогрес й позитивні зміни і в супутніх чи пов'язаних галузях. Наприклад, мережі постачальників або споживачів, що підтримують контакти з численними конкуруючими між собою фірмами, забезпечують вільну циркуляцію інформації і стрімке поширення інновацій. Утворені всередині групи відносини взаємозв'язку, часто несподівані, призводять до сприйняття іншими суб'єктами господарювання нових способів ведення конкурентної боротьби і нових можливостей. Це призводить до стрімких темпів зростання продуктивності праці на підприємствах цієї групи, що робить їх більш конкурентоспроможними.

Одним з яскравіших прикладів того, як високий рівень продуктивності праці забезпечив конкурентні переваги вітчизняним підприємствам може слугувати олійно-жировий комплекс. Вітчизняний олійно-жировий комплекс один з небагатьох секторів економіки навіть в умовах спаду та кризи зумів не лише вистояти, але й навіть стрімко розвиватися та займати лідируючі позиції на світовому ринку. Підприємства цієї сфери діяльності з кожним роком намагаються якомога повніше та ефективніше задовольняти не лише власні інтереси, але й потреби споживачів, держави, постачальників сировини та інвесторів. Ця галузь є однією з найголовніших серед бюджетоутворюючих секторів економіки, яка завдяки своїй експортній орієнтації забезпечує надходження валюти та укріплює позиції підприємств цієї сфери, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. На даний час олійно-жирова галузь - один з найперспективніших та найприбутковіших секторів вітчизняної економіки. Ця галузь за останні десять років стрімкими темпами нарощувала виробничі потужності та спромоглася досягти лідируючих позицій на світовому ринку, грамотно застосовуючи переваги конкурентної боротьби.

Про інтенсивні темпи розвитку олійно-жирової галузі може свідчити динаміка темпів росту вирощування олійних культур, оскільки сировина виступає невід'ємною умовою сталого розвитку даної галузі.

Таблиця 2.

Динаміка виробництва олійних культур в Україні

за 1990-2016 рр. (тис. тонн) **може дати на альбомном листе?**

Назва культури	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Олійні культури, всього	2814,2	2928,8	3664,0	5678,90	10033,00	12453,9	12074,10	16232,2	16334,2	16961,5	19192,4

у тому числі												
соняшник	2570,8	2859,9	3457,4	4706,10	6771,50	8670,5	8387,10	11050,5	10133,8	11181,1	13626,9	
у % до загального обсягу	91,35	97,7	94,4	82,87	67,49		69,46	68,08	62,04	65,92	0,71	
соя	99,3	22,3	64,4	612,60	1680,20	2264,4	2410,20	2774,30	3881,9	3930,6	4277,0	
у % до загального обсягу	3,53	0,76	1,8	10,79	16,75		19,96	17,1	23,77	23,17	0,24	
ріпак	130,20	39,80	131,8	284,80	1469,70	1437,4	1204,40	2351,7	2198,0	1737,6	1153,9	
у % до загального обсягу	4,63	1,36	3,6	5,02	14,65		9,98	14,49	13,46	10,24	0,06	

Джерело: розраховано автором за даними [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm]

Статистичний збірник «Рослинництво України»]

Протягом останніх п'яти років спостерігається стійка тенденція до зростання частки олійних культур у загальному обсязі виробництва сільськогосподарських культур. У 2010р. ця частка становила 15,91%, а у 2015 році - 19,40%. Щодо динаміки виробництва олійних культур, то за період з 2010 року по 2015 рік відбувається невідоме зростання обсягів їх виробництва: у 2015 році порівняно з 2010 роком обсяг виробництва зріс на 69,06%. Обсяг виробництва соняшника у загальному обсязі олійних культур ще на початку 2000р. складав до 94,36%, а після 2005 року його частка поступово почала зменшуватися і протягом останніх п'яти років коливалась в межах 62-70% від загального обсягу олійних культур. Обсяги виробництва соняшника зменшились на користь сої, частка якої постійно зростала і досягла 23,17% від загального збору олійних культур у 2015 році. Щодо ріпаку, то його максимальна доля в структурі олійних культур була у 2010 році - 14,65%, а у 2015 зменшилась до 10,24%.

Однак нарощування виробничих потужностей переробних підприємств стало можливим лише після введення заборонного експортного мита на насіння соняшнику, яке виступає головним інструментом державного регулювання діяльності олійно-жирової галузі. Вперше експортне мито на насіння соняшнику було запроваджено у січні 1993 р. за ставкою 30% терміном дії до грудня 1993 року відповідно до положення Декрету КМУ від 11.01.93 р. № 3–93. В наступні роки експортне мито не застосовувалось, що негативно вплинуло на загальний стан олійно-жирової галузі України. Так, у 1998 році з 2,3 млн. тонн валового збору насіння соняшнику було експортовано майже половину – 0,9 млн. тонн, що призвело до виникнення дефіциту олійної сировини для переробки на внутрішньому ринку і, в результаті, необхідності закупівлі насіння соняшнику з Аргентини і Туреччини за більш високими цінами. Для відновлення попередніх результатів діяльності галузі та збільшення рівня завантаження виробничих потужностей вітчизняних олійно-жирових підприємств (рівень завантаження виробничих потужностей становив 54 %) було впроваджено експортне мито на насіння соняшнику у розмірі 23 %

відповідно до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (від 10.09.1999 р., № 1033-XIV) [1]. Протягом вересня 1999 р. – липня 2000 р. виробництво соняшникової олії підприємствами харчової промисловості всіх форм власності збільшилось порівняно із аналогічним періодом попереднього сезону на 63%, експорт насіння соняшнику зменшився у 2,2 рази при одночасному зростанні експорту соняшникової олії на 73%. Таким чином, відбулася певна переорієнтація трейдерів з експорту насіння соняшника на експорт соняшникової олії та суттєвого підвищення на неї внутрішнього попиту з боку населення внаслідок зниження роздрібних цін. [Швед Т.В. Вплив експортного мита на розвиток олійно-жирової галузі України // http://www.rusnauka.com/41_FPN_2015/Economics/10_202467.doc.htm]

В результаті цього переробний потенціал вітчизняного олійного комплексу збільшився в 6,9 разів — з 2,6 млн. тонн до 18-18,5 млн. на даний час. За останні 15 років споруджено 37 нових заводів. Продукція олійно-жирового комплексу у загальному експорті АПК становить 38,9%. [<http://www.ukroilprom.org.ua/>]. Нарощування обсягів виробництва продукції з більшою доданою вартістю, таких як шрот та олія, обумовлене саме введенням мита на експорт сировини. Це дозволило більш повно завантажити існуючі виробничі потужності вітчизняних підприємств, стимулювало створення нових підприємств, що перетворило нашу державу з експортера сировини на експортера готової конкурентоздатної продукції.

Таблиця 3

Динаміка виробництва та експорту вітчизняної олійної продукції за 2010-2016 МР та прогноз на 2016/2017МР (млн. т)

Вид продукції/МР	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017
Виробництво/Експорт							
Насіння							
соняшнику	8,1/0,4	9,8/0,28	9/0,13	11,6/0,07	10,2/0,05	11,3/0,05	13/0,1
сої	1,68/0,99	2,26/1,34	2,41/1,32	2,8/1,3	3,9/2,42	3,9/2,2	4,5/2,8
ріпаку	1,47/1,42	1,44/1,21	1,3/1,27	2,35/2,24	2,2/1,96	1,74/1,4	1,3/1,0
Шрот							
соняшниковий	3,3/2,93	3,93/3,84	3,6/3,1	4,7/3,65	4,31/3,39	4,6/4,1	5,3/4,5
соевий	0,44/0,005	0,50/0,005	0,47/0,015	0,59/0,08	0,69/0,22	0,75/0,3	0,79/0,3
ріпаковий	0,03/0,001	0,09/0,02	0,01/0,002	0,09/0,08	0,16/0,13	0,2/0,18	0,18/0,15
Олія							
соняшникова	3,33/2,7	3,9/3,3	3,6/3,3	4,8/4,2	4,4/3,9	4,7/4,2	5,4/4,8
соева	0,1/0,04	0,12/0,05	0,11/0,07	0,14/0,12	0,16/0,14	0,18/0,16	0,19/0,17

ріпакова	0,02/0,0	0,06/0,014	0,004/0,004	0,06/0,06	0,11/0,107	0,14/0,15	0,12/0,11

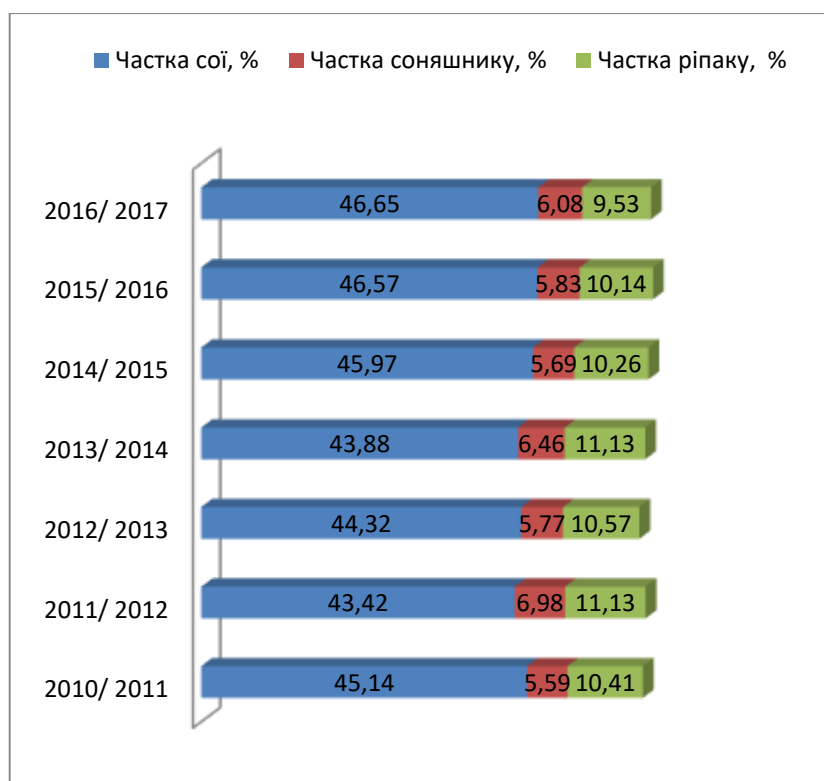
Джерело [Дані з бюро стат-ки Америки]

Як видно з таблиці 2 у 2015/2016 МР частка української соняшникової олії у світовому експорті досягла позначки - 54,89% від загального рівня, з прогнозним значенням на 2016/2017 МР - 57,46%, а експорт шроту збільшиться з 4,59 млн. тонн у 2010/2011 МР до 7,04 млн. тонн у 2016/2017 МР. [7]

Якщо ж порівняти частку внутрішнього споживання з часткою експорту, то видно, що з кожним роком споживання продуктів з соняшнику й соняшникової олії, зокрема, зростає, а частка внутрішнього споживання порівняно з експортом - зменшується. Це дає підстави констатувати, що дана галузь майже на 4/5 зорієнтована на експорт і з кожним роком ця частка збільшується.

Основними зовнішніми споживачами української олійно-жирової продукції є країни Близького Сходу, ЄС, СНД та Африки. Найбільшими імпортерами українського соняшникового насіння у 2014/2015 МР були: Португалія 37,19% (16,9 тис. тонн), Азербайджан - 10,56% (4,8 тис. тонн), Німеччина - 10,10% (4,6 тис. тонн), Нідерланди - 7,30% (3,2 тис. тонн), Польща - 5,28% (2,4 тис. тонн). Соняшковий шрот користувався найбільшим попитом у: Франції - 15,54% (527,3 тис. тонн), Білорусії - 15,54% (527,3 тис. тонн), Польщі - 13,53% (459,3 тис. тонн), Туреччині 8,41% (285,5 тис. тонн), Іспанії - 8,41 % (285,3 тис. тонн). У першій п'ятірці країн-експортерів вітчизняної соняшникової олії знаходяться: Індія 39,3% (1521,2 тис. тонн), Китай - 11,67% (451,5 тис. тонн), Іран - 7,8% (301,6 тис. тонн), Туреччина - 4,47% (172,9 тис. тонн), Іспанія 3,93% (151,9 тис. тонн). [6]

На відміну від вітчизняної ситуації, олійною культурою номер один у світі є соя, частка якої в загальному обсязі світового виробництва олійних культур щорічно зростала і у 2015/2016 МР складала майже 47%. Дана ситуація спостерігається протягом останніх п'яти років.

Діаграма 1. Динаміка структури основних видів олійних культур в світовому обсязі виробництва 2010-2016 МР та прогноз на 2016/2017МР (%)
Джерело: розраховано автором за даними[6]

Соя - один з найпопулярніших інгредієнтів страв Сходу, ринок якого є дуже перспективним для нашої країни, за умов постійного зростання його населення. Ця культура є дешевим заміном м'яса, оскільки містить достатньо багато білка. Також дана рослина є достатньо поживним продуктом, який завдяки своїм властивостям, широко використовується у якості харчової добавки для птиці та свійських тварин. Також існує попит з боку виробників ковбасної продукції, які намагаються за рахунок сої здешевити свої вироби.

Протягом останніх років спостерігається зростання частки експорту соєвого шроту та олії. Так у 2016/2017 МР порівняно з 2010/2011 експорт шроту зросте майже у 33,6 рази, а олії у 2,2 рази. Експорт соєвих бобів складе майже 62,22%, залишившись більш-менш на стабільному рівні.

Згідно оцінок [7] внутрішнє споживання сої в 2016/2017МР, за прогнозами, досягне 1,7 млн. тонн, що на 6,7 % більше, в порівнянні з 2015/2016 МР. Значна частка соєвих бобів, вироблених в Україні - більш ніж на 20 % - швидше за все, буде використовуватися у вітчизняній промисловості. Частина цієї кількості перетвориться на соєву олію та шрот, призначених для експорту, а решта буде спожита на внутрішньому ринку, у якості жиру або звичайного соєвого борошна. Споживання сої для кормів і відходів у 2015/2016 МР, як очікується, збільшиться до 730 тис. тонн, а у 2016 / 2017 МР - до 740 тис. тонн.

Серед найбільших імпортерів вітчизняної соєвої продукції були Туреччина, яка придбала 920 тис. тонн і ЄС, який імпортував 527 тис. тонн. У

вересні-грудні 2015 року експорт сої здійснювався в основному в напрямку ЄС - 170 тис. тонн і Близького Сходу - понад 645 тисяч тонн, де основним покупцем була Туреччина, яка імпортувала більше 460 тис. тонн. Експорт соєвої олії з України у 2015/2016 МР склав 136 тис. тонн, що на 18 тис. тонн більше, ніж було вивезено з країни у 2014/2015 МР. Повідомляється, що в 2014/15 МР Україна експортувала 136 тис. тонн соєвої олії при обсязі виробництва 161 тис. тонн. Прогноз виробництва соєвої олії в Україні на наступний сезон (2016/2017 МР) становить майже 185 тис. тонн, що на 9 тис. тонн більше в порівнянні з 2015/2016 МР. З 2010 по 2016 МР обсяг виробництва сої зріс майже на 80%, а частка експорту вітчизняної соєвої олії у світового обсязі експортованої зросла з 0,45% до 1,43%, тобто в 3,18 рази. Експорт соєвого шроту протягом останніх п'яти років стабільно складає майже 50% від кількості виробленого [6].

Третьою за обсягами виробництва вітчизняною олійною культурою є ріпак. Ріпакова олія стала новим продуктом для переробників України через попит з боку ЄС - для виробництва біопалива; і азійських країн - як продукту харчування.

З 2014/2015 МР почалося зниження обсягів виробництва ріпакового насіння, хоча в 2010/2011 та 2011/2012 МР спостерігалось його суттєве збільшення. Це було пов'язане, перш за все, зі зниженням врожайності цієї культури внаслідок погодних умов. У 2015/2016 МР Україна експортувала майже 1,4 млн. тонн насіння ріпаку, що на 28,6% нижче за 2014/2015 МР. Щодо виробництва ріпакової олії, то воно досягло 140 тис. тонн, збільшившись на 27% порівняно з 2014/2015 МР, та у 2,33 рази порівняно з 2013/2014 МР. Однак зросли обсяги експорту ріпакового шроту та олії, що свідчить про зростання кількості-підприємств, які займаються переробкою цієї рослини. Таким чином, багато великих дробарок в Україні тепер здатні обробляти насіння ріпаку на своїх об'єктах, і, тому включили цей продукт в свій портфель, щоб гарантувати відсутність простоїв виробничих потужностей у випадку нестачі соняшникового насіння. Виробництво ріпакової олії у 2016/2017 МР, за прогнозами, досягне майже 120 тис. тонн - що майже на 13 % менше, в порівнянні з 137 тис. тонн, оціненої у 2015/2016 МР.

Як видно зі структури експорту, то майже уся ріпакова продукція йде на експорт. Географічна структура експорту ріпакової олії в Україні значно розширилася. Основними споживачами ріпакового насіння у 2015/2016 МР були: Китай - 36,33% (40525 тис. тонн), Італія - 22,49% (25092 тис. тонн), Португалія - 13,46% (15011 тис. тонн), Литва - 6,66% (7427 тис. тонн), Польща - 6,04% (6739 тис. тонн). Щодо рапсового шроту, то найбільше його експортовано до: Литви - 22,44% (29876 тис. тонн), Іспанії - 21,64% (28813 тис. тонн), Польщі - 18,33% (24406 тис. тонн), Ізраїлю - 13,79% (18361 тис. тонн), Об'єднаного Королівства - 13,12% (17475 тис. тонн). Ріпакову олію імпортували: Китай - 36,33% (40525 тис. тонн), Італія - 22,49% (25092 тис. тонн), Португалія - 13,46 % (15011 тис. тонн), Литва - 6,66% (7427 тис. тонн), Польща - 6,04% (6739 тис. тонн). [7]

Позитивні зрушення в олійно-жировій галузі, а саме - укріплення її експортних позицій на світовому ринку, на наш погляд, були досягнуті в тому числі і за рахунок стрімких та динамічних темпів зростання рівня продуктивності праці на даних підприємствах.

Таблиця 4

Динаміка рівня продуктивності праці підприємств олійно-жирової галузі України за 2011-2016 рр. (тис. грн./ос.)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Тр 2016/ 2015, %
ПАТ "Пологівський МЭЗ"	989,47	1195,19	1338,28	1835,54	3054,36	2843,99	93,11
ПАТ "Креатив"	1908,37	3288,15	5482,48	5303,66	2138,24	552,09	25,82
ПАТ Вінницький МЖК"	220,24	191,43	209,67	342,58	2118,76	3903,48	184,23
ПРАТ "Харківський жировий комбінат"	862,88	777,55	954,85	1089,73	1980,30	2175,73	109,87
ПАТ "Львівський ЖК"	842,33	662,22	860,54	636,30	1424,15	622,53	43,71
ПАТ "Запорізький оліяЖК"	290,90	526,99	298,85	759,72	1250,97	26757,56	2138,95
ПРАТ з П „Дніпропетровський МЭЗ”	859,89	957,84	881,02	1467,86	1091,72	1504,81	137,84
ПАТ "Кіровоградолія"	314,33	547,67	440,68	527,37	836,94	517,56	61,84
ПРАТ "Полтавський олійноектсракційний завод - Кернел Груп"	365,28	410,48	249,24	407,24	634,20	751,35	118,47
ПРАТ "Мелітопольський МЭЗ"	596,18	820,14	935,30	1144,76	556,45		
ПАТ "Одеський МЖК"	410,10	751,12	643,33	806,85	443,10		
ПАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат"	221,42	154,80	169,98	239,10	377,17	334,60	88,71
ПАТ "Іллічівській МЖК"	161,71	504,08	227,68	278,86	416,28		0,00
ПРАТ " Вовчанський МЭЗ"	138,69	322,04	189,44	290,87	242,24	755,88	312,04

Джерело []

Найбільший рівень та темпи росту продуктивності праці демонстрував ПАТ "Креатив". За період з 2011-2014рр. рівень його продуктивності праці перевищував у 3,5-4,5 рази середній рівень аналогічних підприємств і склав

5303,66 тис. грн./ос. у 2014р. Однак у 2015р. підприємство зазнало зменшення рівня продуктивності праці більше ніж у 2,5 рази. В результаті чого перше місце за рівнем продуктивності праці у 2015 р. з позначкою у 3054,76 тис. грн. / ос. посів ПАТ "Пологівський МЕЗ". Суттєвого зростання рівня продуктивності праці у 2015 році також досяг ПАТ Вінницький ОЖК" - 2118,76 тис. грн./ос., що у 6,2 рази більше, порівняно з попереднім роком. Загалом більшість підприємств даного сектору демонструють позитивну динаміку зміни рівня продуктивності праці. Хоча деякі з них мають і негативні тенденції. Серед таких можна назвати ПрАТ "Мелітопольський МЕЗ", ПАТ "Одеський ОЖК" , ПрАТ " Вовчанський МЕЗ".

Якщо порівнювати показники продуктивності праці на цих підприємствах, то можна зазначити, що найнижчий рівень продуктивності праці даної групи підприємств у 2 рази вищий за середній по Україні і складає 242,24 тис. грн./ос. (ПрАТ "Вовчанський олійноекстракційний завод"). А найвищий показник 3054,36 тис. грн./ос. (ПАТ "Пологівський олійноекстракційний завод") у 25 разів перевищує середньоукраїнський рівень продуктивності праці.

Такі стрімкі темпи розвитку даних підприємств та зростання рівня їх продуктивності праці були обумовлені не лише тим, що продукція цієї галузі затребувана, а тим що вони спромоглися гармонійно влитися в інтеграційні процеси, які притаманні сучасному етапу розвитку економіки. Оскільки майже всі аналізовані підприємства є складовими вертикально- чи горизонтально інтегрованих структур, або є власниками великих агрохолдингів див. табл 5.

Таблиця 5

Належність вітчизняних олійно-жирових підприємств до певних видів інтегрованих структур

Назва підприємства	Назва інтегрованої структури	Стислий опис
ПАТ "Пологівський олійноекстракційний завод"	ФОН ЗААС АГ http://landlord.ua/chempionyi-prodazh-25-krupneyshih-eksporterov-selskohozyaystvennoy-i-pishhevoy-produktsii-2/	Є власністю компанії Von Sass AG (Швейцарія).
ПАТ "Креатив"	інтегрована компанія, що спеціалізується на переробці сільськогосподарської продукції, виробництві кормової продукції для тваринництва і птахівництва, продуктів харчування і біопаливної продукції	Володіє 9 заводами, рослинницькими господарствами і тваринницьким комплексом.
ПАТ Вінницький олійножировий комбінат"	ПГ ViOil	Входить до складу

ПАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат"		промислової групи «Виойл»
ПрАТ з П „Дніпропетровський олійноекстракційний завод”	„БунгеУкраїна”	Один з найбільших трейдерів і виробників соняшникової олії в Україні. «Бунге Україна» є українським підрозділом компанії Bunge Ltd., міжнародної інтегрованої компанії, що працює на ринку сільгосппродукції і продуктів харчування.
ПАТ "Кіровоградолія" ПрАТ "Полтавський олійноекстракційний завод - Кернел Груп"	Холдинг Kernel Holding http://www.kernel.ua/ru/	Вертикально інтегрована агропромислова компанія, до складу якої входить лише 8 олійнопереробних підприємств, не враховуючи Велика вертикально інтегрована агропромислова компанія, лідер українського ринку бутильованої соняшникової олії і по експорту олії, один з найбільших українських експортерів зернових культур. До складу компанії входять десятки підприємств по всій території України
ПрАТ " Вовчанський олійноекстракційний завод"		
ПАТ "Запорізький олійножировий комбінат "	«Оптимус Агро Холдинг Лтд» http://optimus.com.ua/	«Оптимус Агро Холдинг Лтд» володіє мережею елеваторів в 7 областях України
ПАТ "Одеський олійножировий комбінат"	Група компаній "ILLICON"	
ПАТ "Іллічівській олійножировий комбінат"		

Складено за []

В результаті входження до інтегрованих структур більшості аналізованих нами підприємств олійно-жирового сектору пояснюється можливістю використати існуючий світовий досвід інтеграційних процесів, застосувати досягнення маркетингу, логістики, сучасних інформаційних технологій, нових моделей управління, які відповідають тенденціям та запитам розвитку сучасної економіки та здатні суттєво збільшити рівень продуктивності праці на

вітчизняних підприємствах. Це дозволяє більш швидкими темпами адаптуватися до ринкових умов, які до того ж для олійно-жирових підприємств характеризуються посиленою конкуренцією. Також форма вертикально- та горизонтально-інтегрованих структур здійснення діяльності дозволяє вирішити одну з найголовніших проблем оліє переробних заводів – це придбання сировини. Як зазначає Лучкова Ю.В. "брак обігових коштів для сезонної закупівлі насіння соняшника, що постійно дорожчало, на фоні суттєвого експортного відтоку сировини не дозволяло заводам завантажувати власні потужності, здійснювати модернізацію виробництва за власні кошти []

Також має місце ще ряд позитивних рис у функціонуванні інтегрованих структур на вітчизняному ринку, а саме:

- - ефект синергії - підвищення ефективності діяльності в результаті інтеграції та злиття переробних підприємств олійно-жирової галузі з сільськогосподарськими товаровиробниками в єдину систему з замкнутим виробничим циклом: від виробництва олійної сировини до її переробки, випуску готової олійно-жирової продукції та її доведення до споживача;

- - позитивний ефект масштабу, який виникає в результаті використання більшої спеціалізації ресурсів і поділу праці, високопродуктивної техніки та обладнання, передових і сучасних технологій, систем управління якістю та автоматизації виробництва, які через свою високу вартість недоступні для малого та середнього бізнесу;

- - активне залучення інвестицій;

- - впровадження інноваційних технологій у виробництво олійних культур;

- - диверсифікація ризиків щодо втрати врожаю олійних культур внаслідок несприятливих погодних умов за рахунок об'єднання сільськогосподарських підприємств, які розташовані в різних природно-кліматичних зонах;

- - скорочення трансакційних витрат, які виникають у процесі обміну прав власності на олійну сировину та готову олійно-жирову продукцію: витрати на пошук та збір інформації про ціни, потенційних споживачів, наміри конкурентів, на ведення переговорів, укладання та юридичне супроводження контрактів, захист прав власності тощо;

- - розвинута виробнича та логістична інфраструктури (мережі елеваторів, перевантажувальних терміналів, транспортних засобів);

- можливості здійснення безперервного пошуку та використання в своїй практиці нових стратегій розвитку бізнесу, зокрема: використовувати альтернативні джерела сировини й намагатися інвестувати в суміжні галузі.

- - можливості виходу на зовнішні ринки без посередників.

Таким чином, можна констатувати, що зростання рівня продуктивності праці на вітчизняних олійно-жирових підприємствах та посилення їх конкурентоспроможності в тому числі було досягнуто і за рахунок формування інтегрованих структур в даному сегменті економіки.. Використання переваг, як надаються вдало розробленою стратегією інтеграційного розвитку, дозволила

даним підприємствам оновити, збільшити та повніше завантажити власні виробничі потужності, використати усі сучасні інновації як в сфері виробництва, і збуту, так і в сфері управління; забезпечити себе сировиною в необхідному обсязі та необхідній якості; сприяти більш швидкому та ефективному виходу вітчизняної продукції на світові ринки та отриманню суттєвих конкурентних переваг. Також інтеграційні процеси сприяли розвитку супутніх та пов'язаних з олійною продукцією галузей, таких як: харчова промисловість, птахівництво, біопаливна промисловість, сільськогосподарське машинобудування, хімічна промисловість та багато інших. Це набуває особливої актуальності на фоні глобалізації, посилення конкуренції, динамічності розвитку економіки, складності та невизначеності зовнішнього оточення.

Література

**Динаміка виробництва олійних культур в Україні
за 1990-2016 рр. (тис. тонн)**

Назва культури	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Олійні культури, всього	2814,2	2928,8	3664,0	5678,90	10033,00	12453,9	12074,10	16232,2	16334,2	16961,5	19192,4
у тому числі											
соняшник	2570,8	2859,9	3457,4	4706,10	6771,50	8670,5	8387,10	11050,5	10133,8	11181,1	13626,9
у % до загального обсягу	91,35	97,7	94,4	82,87	67,49		69,46	68,08	62,04	65,92	0,71
соя	99,3	22,3	64,4	612,60	1680,20	2264,4	2410,20	2774,30	3881,9	3930,6	4277,0
у % до загального обсягу	3,53	0,76	1,8	10,79	16,75		19,96	17,1	23,77	23,17	0,24
ріпак	130,20	39,80	131,8	284,80	1469,70	1437,4	1204,40	2351,7	2198,0	1737,6	1153,9
у % до загального обсягу	4,63	1,36	3,6	5,02	14,65		9,98	14,49	13,46	10,24	0,06

Джерело: розраховано автором за даними [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm Статистичний збірник «Рослинництво України»]

